

Wojciech Adamczyk orcid.org/0000-0001-7873-4985

Zakład Dziennikarstwa WNPiD UAM, Poznań
wojciech.adamczyk@amu.edu.pl

FOLLOW THE MONEY. MIĘDZYNARODOWE ŚLEDZTWA DZIENNIKARSKIE DOTYCZĄCE PRZESTĘPSTW FINANSOWYCH I PODATKOWYCH

Abstract

FOLLOW THE MONEY. INTERNATIONAL JOURNALISTIC INVESTIGATIONS RELATED TO FINANCIAL AND TAX CRIMES

The article presents a new phenomenon among the activities of investigative journalists, which consists of exposing financial and tax crimes as a part of international cooperation of reporters and editorial offices. Large I-Teams, the activities of which are usually coordinated by international or national journalistic organizations, using data from confidential informants or existing regulations on access to public information, expose the practice of hiding huge sums of money from tax services by influential public figures. The innovative nature of these activities is a precedent in the history of muckraking. The following methods were used in the study: analysis and criticism of the literature in the field of international journalistic investigations, as well as analysis of sources and comparative analysis.

Keywords: international cooperation of reporters, investigative journalism, financial crimes, tax fraud

Wprowadzenie

Przedmiotem rozważań jest rozwijające się dynamicznie od ponad 15 lat zjawisko międzynarodowych śledztw prowadzonych przez dziennikarskie zespoły (I-Teamy), reprezentujące redakcje tradycyjnych środków komunikowania oraz nowych mediów z wielu państw świata. Tematyką dochodzeń są przestępstwa finansowe

oraz podatkowe, których dopuszczają się osoby publiczne, w tym wpływowi politycy, urzędnicy, przedstawiciele sektora bankowego oraz celebryci i znani sportowcy. Zainteresowanie problematyką finansowych nadużyć ma w historii *investigative journalism* bogate tradycje. Pierwsze udane próby ujawniania niezgodnego z prawem dysponowania publicznymi funduszami i wykorzystywania ich do prywatnych celów są związane z działalnością amerykańskich *muckrakerów*, żeby wspomnieć zakończone powodzeniem dochodzenia prowadzone przez rysownika „Harper’s Weekly”, Thomasa Nasta, i reporterów „New York Timesa” na przełomie lat 60. i 70. XIX wieku czy Davida Grahama Phillipsa z pierwszej dekady XX wieku (Adamczyk, 2006, s. 20–27; Adler, Hill, 2008; Halloran, 2013). Śledztwa te miały wówczas indywidualny charakter, a w odkrywaniu prawdy dziennikarze byli zdani tylko na siebie. Zawarty w tytule zwrot *follow the money* pochodzi z ekranizacji książki *Wszyscy ludzie prezydenta*, autorstwa Carla Bernsteina i Boba Woodwarda – dziennikarzy znanych z nagłośnienia afery Watergate. I chociaż stwierdzenie „podążaj śladem pieniędzy” wymyślono tylko na potrzeby filmu, to wyznaczyło ono kierunek dla kolejnych pokoleń reporterów śledczych (Bernstein, Woodward, 2014, s. 437). Znakiem rozpoznawczym stały się wspólne, zespołowe dochodzenia dziennikarzy reprezentujących na początku pojedyncze redakcje, a z biegiem lat również media z wielu krajów na świecie.

Celem artykułu jest analiza funkcjonalnego związku pomiędzy coraz częstszymi międzynarodowymi śledztwami dziennikarskimi, dotyczącymi przestępstw finansowych i podatkowych, a występowaniem z jednej strony wieloosobowych zespołów reporterskich oraz z drugiej strony nowoczesnych narzędzi umożliwiających analizy, opracowanie oraz udostępnianie skomplikowanych i obszernych ilościowo danych. Konieczne zatem będzie udzielenie odpowiedzi na kilka problemów badawczych:

1. Co skłania reporterów dochodzeniowych, reprezentujących wielokrotnie konkurencyjne względem siebie redakcje z różnych państw, do współdziałania w odkrywaniu niezgodnych z prawem poczynań osób publicznych?
2. W jaki sposób międzynarodowe I-Teamy uzyskują informacje o przestępstwach finansowych i podatkowych znanych ludzi ze świata polityki, instytucji publicznych, sportu i show biznesu?
3. Kto i jak koordynuje pracę wieloosobowych zespołów dziennikarskich złożonych z przedstawicieli redakcji z odmiennych językowo państw?
4. W czym tkwi siła międzynarodowych I-Teamów reporterskich, ujawniających przestępstwa finansowe i podatkowe osób publicznych?

Tak zakreślony obszar badań wymaga, zdaniem autora, szerszej analizy. Dotychczas zagadnienia współpracy międzynarodowej dziennikarzy śledczych znajdowały odbicie w nielicznych publikacjach Brigitte Alfter, Davida E. Kaplana, Jamesa L. Aucoina, Williama E. Buzenberga, Alexandra Lécheneta, a na gruncie polskiego medioznawstwa Dominiki Popielec i Wojciecha Adamczyka. Nadmienić jednak należy, że wspomniani autorzy zwracali uwagę na różnorodne wątki związane między innymi

z genezą i ewolucją I-Teamów, formami organizacyjnymi ułatwiającymi współpracę międzynarodową, nowoczesnymi narzędziami – opartymi na technologiach cyfrowych – wykorzystywanymi do analizy danych czy skutkami tych reporterskich dochodzeń. Tematyka śledztw poświęconych demaskacji niezgodnych z prawem działań osób publicznych, związana z kwestiami finansowymi i podatkowymi, została wspomniana w sposób jedynie przyczynkowski przy opisie wybranych dochodzeń.

1. Metodologia

W opracowaniu materiałów dotyczących omawianego zagadnienia wykorzystano metody: analizy i krytyki piśmiennictwa z zakresu międzynarodowych śledztw dziennikarskich, analizy źródeł oraz analizy porównawczej. Szczególnie ważne było zapoznanie się z wynikami prac wieloosobowych I-Teamów, co wiązało się z koniecznością dotarcia do licznych, rozproszonych publikacji i raportów, będących rezultatem dochodzeń reporterskich. Przedstawiona w artykule komparatystyka wymagała zestawienia i porównania działań zespołów dziennikarskich z uwzględnieniem kilku kryteriów: (1) zasięgu śledztw, (2) liczebności I-Teamów, (3) ilości zebranych i poddanych analizom danych oraz (4) skutków nagłośnienia wyników dochodzeń, czego wymierną konsekwencją były między innymi nagrody i wyróżnienia przyznawane za te działania. Badaniu poddano osiem reprezentatywnych śledztw dziennikarskich, spełniających powyższe wymogi, a jednocześnie tematycznie związanych z przestępstwami finansowymi oraz podatkowymi osób publicznych z całego świata.

2. Wyniki badań

Dziennikarstwo śledcze – przez stulecia kojarzone z pracującymi na własną rękę samotnymi reporterami, a następnie z małymi, kilkuosobowymi zespołami w jednej redakcji – w ostatnich dekadach przeszło diametralną metamorfozę. Liczne przykłady międzynarodowej współpracy dużej liczby redakcji, koordynowanej przez ponadnarodowe organizacje zrzeszające muckrakerów świadczą dobitnie o tym, że praca zespołowa stała się warunkiem koniecznym w prowadzeniu skutecznych dochodzeń na dużą skalę, przekraczającą swoim zasięgiem obszar jednego kraju, a nawet kontynentu (Waisbord, 2001, s. 14). Jak słusznie zauważa Margo Smit (2012, s. 8), „dziennikarze muszą nauczyć się współpracy także ponad granicami, aby byli w stanie rozwiązywać rozległe problemy w czasach ograniczonych zasobów”. Wśród zagadnień zyskujących w ostatnich kilkunastu latach na znaczeniu są kwestie związane z demaskowaniem działań wpływowych i bogatych osób publicznych, które ukrywają swoje dochody przed służbami podatkowymi w tak zwanych

rajach podatkowych lub korzystają z pomocy wyspecjalizowanych firm konsultingowych i banków, ułatwiających transfery ogromnych sum pieniędzy poza oficjalnym systemem fiskalnym. Rozmiary tego procederu, międzynarodowa skala zjawiska, skomplikowana tematyka oraz ilość danych przekazywanych redakcjom przez poufnych informatorów przekracza możliwości efektywnego prowadzenia śledztwa dziennikarskiego w ramach jednej czy nawet kilku redakcji. Analizowane dochodzenia obejmują kooperację reporterów o zasięgu nie tylko europejskim, ale także ogólnosiwiatowym (tabela 1).

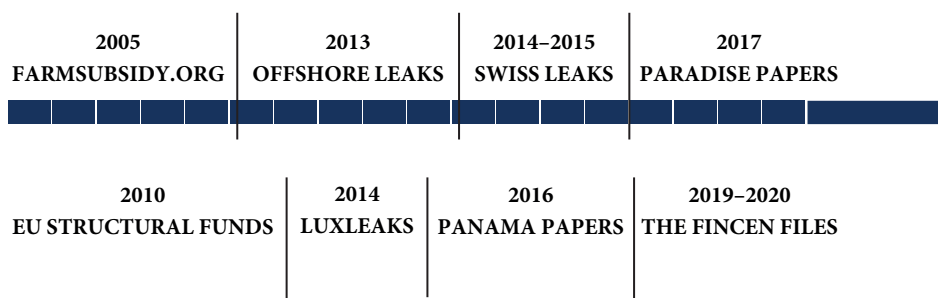
Tabela 1. Międzynarodowe śledztwa dziennikarskie dotyczące przestępstw finansowych

NAZWA SKANDALU	ZASIĘG DOCHODZENIA
FARMSUBSIDY.ORG	EUROPEJSKI
EU STRUCTURAL FUNDS	EUROPEJSKI
OFFSHORE LEAKS	ŚWIATOWY
LUXLEAKS	ŚWIATOWY
SWISS LEAKS	ŚWIATOWY
PANAMA PAPERS	ŚWIATOWY
PARADISE PAPERS	ŚWIATOWY
THE FINCEN FILES	ŚWIATOWY

Źródło: opracowanie własne na podstawie: Adamczyk, 2016a, s. 154-155.

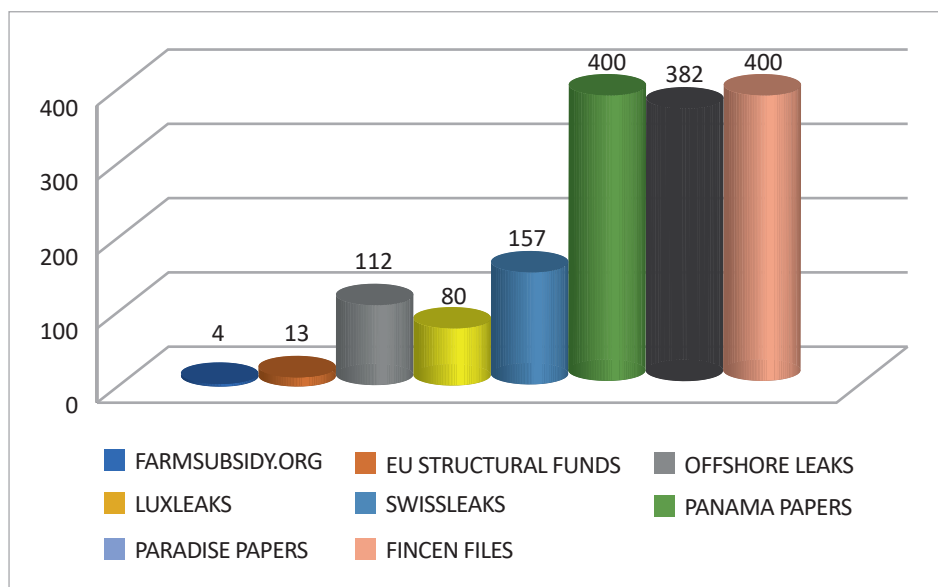
Obok zasobów ludzkich, którymi w tym przypadku są zespoły profesjonalnych reporterów śledczych, duże znaczenie mają także zasoby informacyjne poddawane analizie przez I-Teamy (Nierenberg, 2013b, s. 154; Nierenberg, 2011, s. 92-100; Różycka, 2016, s. 70-71). Będące przedmiotem badania śledztwa rozpoczęły się w 2005 roku (Farmsubsidy.org), ale wyraźną ich intensyfikację dostrzec można dopiero od połowy drugiej dekady XXI wieku (wykres 1), co w dużej mierze jest wypadkową kilku sprzyjających czynników. Zaliczyć do nich należy niewątpliwie: pozyskanie, głównie z przecieków, ogromnej ilości danych, wymagającej zaangażowania niespotykanych wcześniej zasobów ludzkich, finansowych i organizacyjnych koniecznych do ich obróbki, analizy i weryfikacji; rosnącą świadomość nieuchronności skoordynowania działań bardzo dużej liczby uczestniczących w projektach dziennikarzy i redakcji, co miało stanowić o powodzeniu tych przedsięwzięć; potencjalne ryzyko dla mediów oraz reporterów ze strony zdemaskowanych wpływowych osób i instytucji, które mogłyby próbować wyciszenia wszelkich prób demaskacji swoich bezprawnych poczynąń. Ten ostatni element ma poważne znaczenie,

szczególnie w kontekście odnotowywanych w ostatnich dwóch dekadach częstych przypadków napaści na dziennikarzy, a w skrajnych przypadkach również ich mordowania (Adamczyk, 2018).

Wykres 1. Chronologia międzynarodowych śledztw dziennikarskich dotyczących przestępstw finansowych

Źródło: opracowanie własne.

Wykres 2. Liczebność I-Teamów w międzynarodowych śledztwach dziennikarskich dotyczących przestępstw finansowych

Źródło: opracowanie własne na podstawie: Adamczyk, 2016a, s. 155.

Rozmiary opisywanych przedsięwzięć stanowią przykłady bez precedensu w historii mediów, wymagały one bowiem zaangażowania bardzo dużej liczby osób niezbędnych do skutecznego prowadzenia śledztw. W międzynarodowych I-Teamach poza redaktorami koordynującymi same dochodzenia i procedury upublicznienia ich wyników znaleźli się dziennikarze śledczy oraz specjaliści w dziedzinie obróbki danych komputerowych, bez których trudno wyobrazić sobie skuteczne filtrowanie i analizę informacji (wykres 2).

Członkowie zespołów stanęli przed niezwykle trudnym zadaniem weryfikacji uzyskanych danych, a następnie ich przetworzenia w nadające się do publikacji materiały dziennikarskie. Trudności z tym związane miały charakter translacyjny (dokumenty były sporządzone w wielu językach), pisarski (sposób zapisu danych liczbowych) oraz prawny (przepisy o dostępie do informacji w publicznej w różnych państwach są odmienne). Podstawowym problemem była jednak ilość informacji wymagających analizy. Po raz pierwszy w kilkunastuletniej historii dziennikarstwa śledczego reporterzy zostali zmuszeni przez okoliczności do interpretacji tak dużej liczby plików i dokumentów (tabela 2). W przypadku tak ogromnych ilościowo danych zespoły kierowane przez Międzynarodowe Konsorcjum Dziennikarzy Śledczych (ICIJ) używały z reguły narzędzi typu *open source*. Było to zarówno oprogramowanie do skanowania drukowanych informacji (Tesseract), jak i program Apache Solr, wykorzystywany do indeksowania oraz przeszukiwania pozyskanych zasobów informacyjnych, czy aplikacja Apache Tika, służąca do wyodrębniania danych z dokumentów (Darrow, 2017). Na potrzeby komunikacji wewnątrz zespołów dziennikarskich wykorzystano narzędzie o nazwie Oxwall, co w rezultacie doprowadziło do utworzenia prywatnej sieci społecznościowej dla członków I-Teamów (Cabra, Kissane, 2016).

Tabela 2. Ilość danych i liczba dokumentów w międzynarodowych śledztwach dziennikarskich dotyczących przestępstw finansowych

NAZWA ŚLEDZTWA	ROK	ILOŚĆ DANYCH	LICZBA DOKUMENTÓW
FARMSUBSIDY.ORG	2005	B.D.	B.D.
EU STRUCTURAL FUNDS	2010	B.D.	PONAD 600 PLIKÓW
OFFSHORE LEAKS	2013	260 GB	2,5 MLN PLIKÓW
LUX LEAKS	2014	4,4 GB	28 tys. STRON
SWISS LEAKS	2015	3,3 GB	60 tys. PLIKÓW

PANAMA PAPERS	2016	2,6 TB	11,5 mln PLIKÓW
PARADISE PAPERS	2017	1,4 TB	13,4 mln PLIKÓW
FINCEN FILES	2020	B.D.	PONAD 2600 DOKUMENTÓW

Źródło: opracowanie własne, m.in. na podstawie: Obermaier i in., 2016; Buzenberg, 2015; Shiel, Starkman, 2020; Wayne, Carr, 2014; ICIJ, 2017.

Za bezprecedensowe uznać należy zarówno dzielenie się pozyskanymi informacjami, jak i nowatorskie metody wykorzystania przepisów prawnych regulujących dostęp do informacji publicznej, i w skali krajowej, i międzynarodowej, czyli tak zwany *wobbing*. Prekursorski charakter miało udostępnianie danych pochodzących od poufnych informatorów innym redakcjom zaangażowanym w omawiane projekty. Tego typu współpraca na szczeblu krajowym, a tym bardziej międzynarodowym nie była wcześniej na taką skalę praktykowana. Przed umiędzynarodowieniem śledztw regułą było wykorzystywanie informacji uzyskanych z poufnych źródeł do samodzielnego prowadzenia dochodzeń. Obecnie redakcje pozyskane z przecieków zasoby danych udostępniają uczestniczącym w takich projektach innym mediom, przedkładając współpracę i jej potencjalne wyniki nad partykularne korzyści i rozgłos wynikający z demaskacji patologicznych zachowań ludzi władzy. Warto jednocześnie zauważyć, że inspiracją do prowadzenia omawianych śledztw są nie tylko informacje przekazane z zachowaniem prawa anonimatu przez informatorów czy whistleblowerów, ale również te pozyskane z oficjalnych źródeł o charakterze instytucjonalnym, jak w przypadku dochodzeń Farmsubsidy.org i EU Structural Funds (tabela 3).

Tabela 3. Źródła informacji międzynarodowych I-Teamów w śledztwach dotyczących przestępstw finansowych i podatkowych

NAZWA ŚLEDZTWA	ŹRÓDŁO INFORMACJI	AFILIACJA ŹRÓDŁA	ADRESAT PRZECIEKU
Farmsubsidy.org	Instytucje władzy w krajach UE (w ramach tzw. <i>wobbingu</i> , czyli wykorzystywania przepisów gwarantujących dostęp do informacji)	UE	Sieci dziennikarzy: Farmsubsidy.org i Wobbing.eu

EU Structural Funds	Witryny internetowe The European Commission's The Directorate-General for Regional and Urban Policy (<i>Dyrekcja Generalna ds. Polityki Regionalnej i Miejskiej</i> [DG REGIO] <i>Komisji Europejskiej</i>)	UE	The Bureau of Investigative Journalism i „Financial Times”
Offshore Leaks	Dwaj dostawcy usług finansowych, prywatny bank na Jersey i rejestr korporacyjny na Bahamach	b.d.	Gerard Ryle, dyrektor Międzynarodowego Konsorcjum Dziennikarzy Śledczych (ICIJ)
Lux Leaks	Antoine Deltour i Raphaël Halet Edouard Perrin	Byli pracownicy PricewaterhouseCoopers Francuski dziennikarz śledczy	Międzynarodowe Konsorcjum Dziennikarzy Śledczych (ICIJ)
Swiss Leaks	Hervé Falciani	Francuski analityk komputerowy pracujący dla HSBC Private Bank	Władze Francji i „Le Monde”
Panama Papers	John Doe (pseudonim)	b.d.	Bastian Obermayer z „Süddeutsche Zeitung”
Paradise Papers	Anonimowy użytkownik Reddit	b.d.	„Süddeutsche Zeitung”
FinCEN Files	Natalie Mayflower Sours Edwards	Była urzędniczka Departamentu Skarbu USA	BuzzFeed News

Źródło: opracowanie własne, m.in. na podstawie: Hamilton, Stites, 2015; Michel i in., 2015; Levy, 2016; Alfter, 2017; Shiel, Starkman, 2020.

Wyniki dochodzeń będących przedmiotem badania wywołały zainteresowanie opinii publicznej ujawnionymi informacjami na temat działań osób publicznych z całego świata. Rezultaty tych śledztw przyniosły również inne ważne rozstrzygnięcia. Organy ścigania oraz służby podatkowe na poziomie poszczególnych krajów rozpoczęły badanie danych dotyczących wyprowadzania poza system podatkowy ogromnych sum pieniędzy przez osoby prywatne i przedsiębiorstwa. Podobne działania podjęto również na poziomie instytucji Unii Europejskiej. Zespoły dziennikarskie prowadzące dochodzenia zostały uhonorowane licznymi nagrodami (tabela 4). W niecodzienny sposób doceniono wysiłki opisywanych międzynarodowych I-Teamów, ponieważ na początku 2021 roku trzech norwescy prawnicy nominowali Międzynarodowe Konsorcjum Dziennikarzy Śledczych (ICIJ) i Światowy Sojusz na rzecz Sprawiedliwości Podatkowej (The Global Alliance for Tax

Justice) do Pokojowej Nagrody Nobla, powołując się na „sukces organizacji w budowaniu globalnych sojuszy” w celu zwiększenia przejrzystości w globalnym systemie finansowym (Hallman, 2021).

Tabela 4. Nagrody dla I-Teamów za międzynarodowe śledztwa dziennikarskie dotyczących przestępstw finansowych

NAZWA ŚLEDZTWA	NAGRODA	ROK
FARMSUBSIDY.ORG	The Freedom of Information Award of the IRE Nils Mulvad and Brigitte Alfter byli nominowani do the Cavling Prize	2007 2007
EU STRUCTURAL FUNDS	B.D.	
OFFSHORE LEAKS	The Overseas Press Club of America Award for Best Investigative Reporting The top investigative reporting prize in IRE's Multi-platform/Large publications category The Scripps Howard Foundation - the William Brewster Styles Award for Business/Economic reporting Finalist for the Goldsmith Prize for Investigative Reporting The Karpooor Chandra Kulish International Award The George Polk Award for Business Reporting	2014 2014 2014 2014 2015 2015
LUX LEAKS	“Investigation of the Year’ in The Global Editor’s Network Data Journalism Awards The George Polk Award for Business Reporting The Innovation Award Nominee to The European Press Prize The award for Best Collaborative Investigative/Enterprise EPPY Award Reporting	2015 2015 2015 2015
SWISS LEAKS	‘Investigation of the Year’ in The Global Editor’s Network Data Journalism Awards The award for Best Collaborative Investigative/Enterprise EPPY Award	2015 2015

PANAMA PAPERS	IRE Award for innovation in investigative journalism	2017
	The Pulitzer Prize for Explanatory Reporting	2017
	The Gannett Award for innovation	2017
	The American Society of News Editors' O'Brien Fellowship Award for impact in public service journalism	2017
	The Society of American Business Editors and Writers' "Best-in-Business" Award for reporting on banking and finance	2017
	The Barlett & Steele Gold Medal for business and financial reporting	2017
	George Polk Award for financial journalism	2017
	The Perfil Freedom of Expression Award	
	The Online Journalism Award for innovation in investigative reporting	
PARADISE PAPERS	IRE Awards	2018
	George Polk Award for the Financial Reporting	2018
FINCEN FILES	The Top Investigative Journalism FOPEA 2020 Award from the Argentine Journalism Forum (Foro de Periodismo Argentino)	2020

Źródło: opracowanie własne m.in. na podstawie danych ICIJ (2017); Alfter, 2017.

3. Wnioski

Coraz częstsze międzynarodowe śledztwa dziennikarskie demaskujące przestępstwa finansowe i podatkowe są możliwe dzięki umiejętnemu wykorzystaniu pozostających w dyspozycji zasobów. Po pierwsze, są to profesjonalnie przygotowane, wieloosobowe zespoły reporterów śledczych, których współdziałanie jest najczęściej koordynowane przez międzynarodowe organizacje dziennikarskie. Zarządzanie takimi projektami sprowadza się przede wszystkim do właściwego doboru mediów i reporterów, ustalenia zasad współpracy oraz rozdysponowania zadań (weryfikacji pozyskanych informacji, ustalenia terminów publikacji). Po drugie, duże znaczenie dla powodzenia tych przedsięwzięć mają nowoczesne narzędzia umożliwiające analizy, opracowanie i udostępnianie skomplikowanych i obszernych ilościowo danych. Po trzecie wreszcie, ważne jest umiejętne wykorzystanie dostępnych zasobów informacyjnych, pochodzących niejednokrotnie od poufnych informatorów, co wymusza dokładną analizę i weryfikację pozyskanych danych w niezależnych źródłach (Griffin, 2004, s. 5-6; Nierenberg, 2011, s. 24). Rosnąca liczba międzynarodowych i regionalnych organizacji zrzeszających dziennikarzy śledczych to, zdaniem Davida E. Kaplana, precedens, ponieważ wcześniej nie obserwowano tak szerokiej współpracy między dziennikarzami zajmującymi się międzynarodową przestępczością (Biel, 2013). Niektóre z nich, jak choćby ICIJ, odgrywają w tych dochodzeniach rolę

koordynatora, bez którego prawdopodobnie nie byłoby możliwe sprawne prowadzenie tak dużych przedsięwzięć. I nie jest to podyktowane jedynie skalą śledztw, liczbą uczestniczących w nich reporterów i analityków danych czy kwestią związaną z tłumaczeniem dokumentów, ale również dopasowaniem środków będących w dyspozycji mediów do nowych wyzwań. Trafnie ujął to Gerard Ryle, który stwierdził: „Raportowanie ICIJ na temat rajów podatkowych nadal wykorzystuje metody, których nigdy wcześniej nie próbowano. Aby zmierzyć się z tajnym, globalnym zjawiskiem, ICIJ stworzył innowacyjny świat – międzynarodową sieć reporterów śledczych. Zamienił swoje ograniczone zasoby w molocho raportowania...” (Buzenberg, 2015, s. 19). Ta kooperacja kreuje nową rzeczywistość, która – zdaniem Jeffa Gertha z portalu śledczego ProPublica – „podobnie jak większość hybryd wiąże się z kosztami i korzyściami” (Buzenberg, 2015, s. 36). Jedną z istotnych zalet międzynarodowych dochodzeń dziennikarskich jest wyraźny spadek ryzyka dla reporterów. Do tej pory potwierdzonym przypadkiem zabójstwa dziennikarza uczestniczącego w takim projekcie była śmierć maltańskiej reporterki śledczej, Daphne Caruany Galizii, w październiku 2017 roku. Wysadzenie jej samochodu w powietrze było, jak wynika z dotychczasowych ustaleń, zemstą wpływowych osób za zdemaskowanie ich udziału w korupcyjnym procederze, ujawnionym w ramach „Panama Papers” przez kilkusetosobowy międzynarodowy I-Team w 2016 roku (Adamczyk, 2018, s. 9; Stone, 2017; Higgins, 2017).

Istotne z punktu widzenia powodzenia omawianych przedsięwzięć jest właściwe wykorzystanie ogromnej ilości danych uzyskanych z przecieków. Duże liczebnie zespoły dziennikarskie skuteczniej weryfikują otrzymane informacje, dzięki czemu łatwiej odpierać im zarzuty o tabloidyżowanie poruszanych tematów. Element sensacyjności w takich przypadkach wynika bowiem z podejmowanych tematów, a nie sposobu ich prezentacji w mediach, a dodatkowo zespoły te poruszają ważną dla opinii publicznej problematykę przestępstw finansowych i podatkowych. Ujawnianie hipokryzji osób publicznych zamieszanych w taki proceder służy transparentności działań instytucji państwa. Nie bez znaczenia jest też to, że skuteczność działań międzynarodowych I-Teamów można mierzyć skalą działań represyjnych, w tym liczbą procesów wytaczanych informatorom lub samym dziennikarzom, oraz skalą wywierania nacisków na redakcje, wstrzymywania akcji reklamowych w mediach uczestniczących w takich projektach śledczych czy wymuszania rozwiązywania umów o pracę z reporterami (BBC, 2017; Borger, 2019; Buzenberg, 2015, s. 20–21; *Luxembourg court charges French journalist*, 2015; Osborne, 2015). Międzynarodowy charakter współpracy wyklucza także częste w takich sytuacjach zarzuty pod adresem reporterów śledczych o polityczny wymiar publikacji, trudno bowiem posądzać kilkuset dziennikarzy z całego świata o uwikłanie w grę polityczną w konkretnym państwie.

Przedstawiona działalność I-Teamów, rozpracowujących międzynarodowy proceder oszustw finansowych, w który są zamieszane wpływowe osobistości życia publicznego i potężne korporacje, stanowi bez wątpienia znak czasu w historii

muckrakingu. Jest wyjątkowym przykładem współdziałania dziennikarzy z udokumentowaną historią w zakresie reportażu śledczych, którzy – pracując zgodnie z dużych liczebnie zespołach – potrafią znaleźć wspólny język w dążeniu do osiągnięcia ponadnarodowego celu i mają w tym wsparcie własnych redakcji godzących się na długotrwałe dochodzenia w imię dobra publicznego (Guevara, 2015). Niewątpliwie siłą takich przedsięwzięć jest również zaufanie ze strony informatorów, którzy coraz chętniej przekazują dziennikarzom poufne dane dotyczące niezgodnych z prawem działań. Praktyka pokazała, że pomimo dużej liczebności I-Teamów udało się w każdym śledztwie dochować prawa anonimatu, co stanowi ważny sygnał dla wszystkich kolejnych whistleblowerów, którzy w przyszłości zdecydują się ujawnić reporterom ważne społecznie informacje. Nie budzi wątpliwości to, że okazji do dzielenia się poufną wiedzą będzie w przyszłości wiele. Po pierwsze dlatego, że z uzyskanych do tej pory danych wykorzystano zaledwie niewielką ich część. Dalsza weryfikacja doprowadzi prawdopodobnie do ujawnienia kolejnych nieprawidłowości w najbliższych latach. Po drugie, należy pamiętać, że ludzka natura jest ułonna i jak powiedział kiedyś Dante Alighieri: „ci, którzy sądzą, że pieniądź wszystko może, są zdolni wszystko zrobić, by go mieć” (Nowak, 1998). W tym kontekście wyzwaniem badawczym na przyszłość pozostaje między innymi wskazanie związku przyczynowo-skutkowego pomiędzy prezentowanymi w mediach rezultatami opisywanych śledztw a podejmowanymi przez instytucje władzy działaniami naprawczymi lub ich ewentualnym brakiem.

Bibliografia

- Adamczyk W. (2006). *Ujawnianie korupcji i nadużyć władzy w działalności amerykańskich muckrakerów* [w:] M. Palczewski, M. Worsowicz (red.), *Dziennikarstwo śledcze. Teoria i praktyka w Polsce, Europie i Stanach Zjednoczonych*. Łódź: Wyższa Szkoła Humanistyczno-Ekonomiczna.
- Adamczyk W. (2008). *Amerykańskie archetypy dziennikarstwa śledczego*. Poznań: Wydawnictwo Naukowe Wydziału Nauk Politycznych i Dziennikarstwa Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza.
- Adamczyk W. (2015). *Dziedzictwo IRE: współczesny model samoorganizacji dziennikarzy śledczych na świecie*. „Przegląd Politologiczny”, 1, s. 173–186.
- Adamczyk W. (2016a). *Od indywidualizmu do zespołowości: I-Teamy jako element ewolucji w sposobie prowadzenia dochodzeń przez reporterów śledczych*. „Przegląd Politologiczny”, 1, s. 143–163.
- Adamczyk W. (2016b). *Migrants' Files jako przykład międzynarodowego śledztwa dziennikarskiego: studium przypadku* [w:] A. Adamczyk, A. Sakson, C. Trosiak (red.), *Polityczne i społeczne aspekty wielokulturowości. Migracje i mniejszości*. Poznań: Wydawnictwo Naukowe Wydziału Nauk Politycznych i Dziennikarstwa Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza.
- Adamczyk W. (2017). *Muckraker websites (American and European examples)*, „Acta Universitatis Lodziansis”, „Folia Litteraria Polonica”, 5(43), s. 5–22.

- Adamczyk W. (2018), *Killing the Messengers: przemoc wobec ludzi mediów jako deformacja debaty publicznej* [w:] A. Stelmach, M. Lorenc, M. Łukaszewski (red.), *Polityka i kultura w warunkach ponowoczesności*, tom II. Poznań: Wydawnictwo Naukowe Wydziału Nauk Politycznych i Dziennikarstwa Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza.
- Adler J., Hill D. (2008). *Doomed by Cartoon: How Cartoonist Thomas Nast and the New York Times Brought Down Boss Tweed and His Ring of Thieves*. New York: Morgan James Publishing.
- Alfter B. (2011). *The Challenge of Cross-Border Reporting in Europe*. Nieman Reports, 65(1).
- Alfter B. (2012). *Wobbling Works. Use It!* [w:] J. Gray, L. Chambers, L. Bounegru (eds.), *The Data Journalism Handbook: How Journalists Can Use Data to Improve the News*. Beijing–Cambridge–Farnham–Köln–Sebastopol–Tokyo: The Open Knowledge Foundation, European Journalism Centre, O'Reilly Media.
- Alfter B. (2017). *Farmsubsidy.org at a glance*, grudzień 2017, <https://farmsubsidy.org/about/> (dostęp: 18.09.2020).
- Alfter B. (2019). *Cross-border Collaborative Journalism: A Step-by-Step Guide*, London: Routledge.
- Alfter B., Ingemann B., Mulvad N. (2013). *Investigative Journalism under Pressure*, Investigative Reporting Denmark, 23.01.2013, <http://www.ir-d.dk/2013/01/investigative-journalism-under-pressure/> (dostęp: 14.09.2020).
- Arnulfo F. (2016). *John Doe, Mysterious Whistleblower behind Panama Papers, Finally Speaks*. „The Miami Herald” and „Associated Press”, 6.05.2016, <https://www.miamiherald.com/news/nation-world/national/article76042637.html> (dostęp: 2.10.2020).
- Aucoin J.L. (2007). *The Evolution of American Investigative Journalism*. Columbia: University of Missouri Press.
- Bartlett R. (2010). *‘Europe Is Getting Closer and So Its Journalists Should Too’: Reflections on Collaborative Journalism*, 19.10.2010, <http://www.journalism.co.uk> (dostęp: 5.01.2016).
- BBC News (2017). *BBC and Guardian Sued over Paradise Papers Leaks*, 18.12.2017, <https://www.bbc.com/news/uk-42403700> (dostęp: 18.09.2020).
- BBC News (2020). *The FinCEN Files: Your Guide to Eight Years of Finance Leaks*, 20.09.2020, <https://www.bbc.com/news/business-41877932> (dostęp: 15.10.2020).
- Bernstein C., Woodward B. (2014). *Wszyscy ludzie prezydenta*. Warszawa: Agora - Narodowe Centrum Kultury.
- Biel B. (2013). *Reporterzy śledczy to dziennikarskie służby specjalne*. „Press”, 23.02.2013, <http://www.press.pl> (dostęp: 1.03.2013).
- Borger J. (2019). *Journalist Pelin Ünker Sentenced to Jail in Turkey over Paradise Papers Investigation*. „The Guardian”, 9.01.2019, <https://www.theguardian.com/news/2019/jan/09/journalist-pelin-unker-sentenced-to-jail-in-turkey-over-paradise-papers-investigation> (dostęp: 2.05.2019).
- Buzenberg W.E. (2015). *Anatomy of a Global Investigation: Collaborative, Data-Driven, Without Borders*. Shorenstein Center on Media, Politics and Public Policy. Discussion Paper Series #D-94, July.
- Cabra M., Kissane E. (2016). *How Long-Term Infrastructure-Building Enabled the Biggest Leak in Data Journalism History*, 11.04.2016, <https://source.opennews.org/articles/people-and-tech-behind-panama-papers/> (dostęp: 17.11.2017).
- Campbell D. (2013). *How ICIJ's Project Team Analyzed the Offshore Files*, 2.04.2013, <https://www.icij.org/investigations/offshore/how-icijs-project-team-analyzed-offshore-files/> (dostęp: 17.09.2020).

- Darrow B. (2017). *How Tech Made the Pulitzer Prize-Winning Panama Papers Coverage Possible*. „Fortune”, 30.05.2017, <https://fortune.com/2017/05/30/panama-papers-data-tools/> (dostęp: 29.11.2017).
- Erb K.P. (2016). *What Are the Panama Papers?* „Forbes”, 4.04.2016, <http://www.forbes.com/sites/kellyphillipserb/2016/04/04/what-are-the-panama-papers/#3c7b6e8a7508> (dostęp: 6.09.2020).
- Greenberg A. (2016). *How Reporters Pulled Off the Panama Papers, the Biggest Leak in Whistleblower History*. „Wired”, 4.04.2016, <https://www.wired.com/2016/04/reporters-pulled-off-panama-papers-biggest-leak-whistleblower-history/> (dostęp: 19.10.2020).
- Grey S. (2000). *Tackling Fraud and Mismanagement in the European Union*, Center for European Union Reform. Working Paper, London.
- Griffin R.W. (2004). *Podstawy zarządzania organizacjami*, przeł. M. Rusiński. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Guevara M.W. (2015). *Swiss Leaks Frequently Asked Questions*. International Consortium of Investigative Journalists, 12th February, <http://www.icij.org/blog/2015/02/swiss-leaks-frequently-asked-questions-answered> (dostęp: 7.10.2018).
- Hallman B. (2021). *ICIJ nominated for Nobel Peace Prize for combating dark money flows*, ICIJ, 1.02.2021, <https://www.icij.org/investigations/fincen-files/icij-nominated-for-nobel-peace-prize-for-combating-dark-money-flows/> (dostęp: 20.02.2021).
- Halloran F.D. (2013). *Thomas Nast: The Father of Modern Political Cartoons*. Chapel Hill: University of North Carolina Press.
- Hamilton M.M., Stites T. (2015). *Whistleblower? Thief? Hero? Introducing the Source of the Data that Shook HSBC*, ICIJ, 8.02.2015, <https://www.icij.org/investigations/swiss-leaks/whistleblower-thief-hero-introducing-source-data-shook-hsbc/> (dostęp: 8.10.2020).
- Higgins A. (2017) *Malta Arrests 10 in Killing of Journalist in Car Blast*. „The New York Times”, 5th December, s. A8.
- Hopkins N. (2017). *Why we are shining a light on the world of tax havens again*, „The Guardian”, 5.11.2017, <https://www.theguardian.com/news/2017/nov/05/why-shining-light-world-tax-havens-again-paradise-papers> (dostęp: 23.09.2020).
- Hudson M. (2015). *Making partnership work: How a team of 50+ international reporters investigated and exposed the World Bank*, Poynter Institute, 24.06.2015, <http://www.poynter.org> (dostęp: 15.07.2015).
- ICIJ (2016). *Panama Papers Source Offers Documents to Governments, Hints at More to Come*, 6.05.2016, <https://www.icij.org/investigations/panama-papers/20160506-john-doe-statement/> (dostęp: 3.10.2020).
- ICIJ (2017). *About the Paradise Papers Investigation*, 5.11.2017, <https://www.icij.org/investigations/paradise-papers/about/> (dostęp: 2.12.2017).
- Kaplan D.E. (2013). *Global Investigative Journalism. Strategies for Support. A Report to the Center for International Media Assistance*, 2nd edition. Washington: Center for International Media Assistance.
- Léchenet A. (2015a). *Dziennikarstwo danych: ponad granicami państw*, European Journalism Observatory, 4.03.2015, <http://pl.ejo-online.eu> (dostęp: 10.03.2015).
- Léchenet A. (2015b). *Global Database Investigations: The Role of the Computer-Assisted Reporter*, Reuters Institute For the Study of Journalism.
- Levy M. (2016), *‘Interested in data?’: Panama Papers leak began with message from ‘John Doe’*, „Sydney Morning Herald”, 6.04.2016, <https://www.smh.com.au/business/banking-and-finance/interested-in-data-panama-papers-leak-began-with-message-from-john-doe-20160406-gnzd0i.html> (dostęp: 8.10.2020).

- Luxembourg court charges French journalist over LuxLeaks role. „The Guardian”, 26.04.2015, <https://web.archive.org/web/20150426083155/http://www.theguardian.com/world/2015/apr/23/luxembourg-court-charges-french-journalist-over-luxleaks-role> (dostęp: 17.06.2016).
- Michel S., Davet G., Lhomme F. (2015), «SwissLeaks»: *The Backstory of a Worldwide Investigation*, „Le Monde”, 8.02.2015, https://www.lemonde.fr/evasion-fiscale/article/2016/11/07/swissleaks-the-backstory-of-a-worldwide-investigation_4572334_4862750.html (dostęp: 10.09.2020).
- Nierenberg B. (2011). *Zarządzanie mediami. Ujęcie systemowe*, Kraków: Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego.
- Nierenberg B. (2013a). *Zarządzanie mediami: geneza, istota, koncepcje badawcze*. „Problemy Zarządzania”, 11(4).
- Nierenberg B. (2013b). *Zarządzania mediami – koncepcje i metody badawcze*. „Współczesne Zarządzanie”, 2.
- Nowak K. (1998). *Leksykon złotych myśli*. Warszawa: Książka i Wiedza.
- Obermaier F., Obermayer B., Wormer V., Jaschensky W. (2016). *About the Panama Papers*, <http://panamapapers.sueddeutsche.de/articles/56febf0a1bb8d3c3495adf4/> (dostęp: 17.09.2020).
- Osborne P. (2015). *Why I have resigned from the Telegraph*, openDemocracy, 17.02.2015, <https://www.opendemocracy.net/en/opendemocracyuk/why-i-have-resigned-from-telegraph/> (dostęp: 12.09.2020).
- O'Donovan C. (2013). *Intercontinental Collaboration: How 86 Journalists in 46 Countries Can Work on a Single Investigation*. „Nieman Reports”, 3.04.2013, <http://www.niemanlab.org> (dostęp: 5.06.2013).
- Pegg D. (2020). *Leak reveals \$2tn of possibly corrupt US financial activity*. „The Guardian”, 20.09.2020, <https://www.theguardian.com/us-news/2020/sep/20/leak-reveals-2tn-of-possibly-corrupt-us-financial-activity> (dostęp: 16.10.2020).
- Popielec D. (2019). *Dziennikarstwo śledcze. Istota, funkcjonowanie, perspektywy*. Bydgoszcz: Wydawnictwo Uniwersytetu Kazimierza Wielkiego.
- Potter D. (2009). *Endangered I-Teams*. „American Journalism Review”, April-May.
- Primeaux E. (2019). *Journalist Finds Strength in Numbers to Keep Truth Alive*. The Association of Certified Fraud Examiners, „Fraud Magazine”, January/February 2019, <https://www.fraud-magazine.com/article.aspx?id=4295004183> (dostęp: 5.09.2020).
- Rowe S. (2011). *Partners of Necessity: The Case for Collaboration in Local Investigative Reporting*. Joan Shorenstein Center on the Press, Politics and Public Policy. Discussion Paper Series, June, D-62.
- Różycka M. (2016). *Zarządzanie zasobami ludzkimi w mediach publicznych. Studium przypadku TVP Katowice*. „Zarządzanie Mediami”, 4(2), s. 69–96.
- Shiel F., Starkman D. (2020). *About the FinCEN Files investigation*, 19.09.2020, <https://www.icij.org/investigations/fincen-files/fincen-files-media-partners/> (dostęp: 9.11.2020).
- Smit M., Alfter B., Cabra M., Cumiskey A., Debruyne I., Garcia Rey M., Njotea R., Ude A. (2012). *Deterrence of Fraud with EU Funds through Investigative Journalism in EU-27*. 13.09.2012. Directorate General for Internal Policies. Policy Department D: Budgetary Affairs, EU, Brussels.
- Stone J. (2017). *Daphne Caruana Galizia murder: Three charged over killing of Maltese journalist who exposed Panama Papers corruption*. „The Independent”, 6.12.2017, <http://www.independent.co.uk/news/world/europe/daphne-caruana-galizia-murder-three-charged-ten-arrested-video-footage-a8095166.html> (dostęp: 9.12.2017).

- Tangen Jr O. (2019). *2 Journalists Were Murdered – But Their Investigations Live on*, „Deutsche Welle”, 7.04.2019, <https://www.dw.com/en/2-journalists-were-murdered-but-their-investigations-live-on/a-48241808> (dostęp: 2.10.2020).
- Waisbord S.R. (2001). *Why Democracy Needs Investigative Journalism*. „Global Issues. An Electronic Journal of the U.S. Department of State”, 6(1), s. 14–17.
- Wayne L., Carr K. (2014). *‘Lux Leaks’ Revelations Bring Swift Response Around World*, ICIJ, 7.11.2014, <https://www.icij.org/investigations/luxembourg-leaks/lux-leaks-revelations-bring-swift-response-around-world> (dostęp: 11.09.2020).